УДК 070:82.0](477.85)«1904/1907»
DOI https://doi.org/10.24919/2308-4863/83-2-35

Олександр ПОПОВИЧ,
orcid.org/0000-0001-5526-081X
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української літератури
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
(Чернівці, Україна) o.popovych@chnu.edu.ua

Юлія ПОПОВИЧ,
orcid.org/0000-0002-4390-0856
кандидат наук із соціальних комунікацій,
асистент кафедри журналістики
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
(Чернівці, Україна) y.popovych@chnu.edu.ua

ДУХОВНА ЄДНІСТЬ УКРАЇНЦІВ КРІЗЬ ПРИЗМУ ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧИХ МАТЕРІАЛІВ НА СТОРІНКАХ ЖУРНАЛУ «ПРОМІНЬ» (1904–1907 РР.)

У статті зроблено дискурс літературознавчих матеріалів на шпальтах буковинсько-галицького учительського журналу «Промінь» (1904–1907), в яких висвітлено сторінки життя, творчості, громадської діяльності, пошанування пам'яті визначних українських особистостей XIX – початку XX ст. – Т. Шевченка, М. Старицького, І. Нечуя-Левицького, Б. Грінченка, М. Драгоманова, Г. Хоткевича. Якщо про журнал у науково-довідковій літературі з погляду журналістики наявна певна інформація (публікації В. Ігнатієнка; Д. Квітковського, Т. Бриндзана, А. Жуковського; М. Романюка та М. Галушко), то про змістове наповнення часопису з погляду літературознавства грунтовні дослідження відсутні.

З'ясовано, що до висвітлення порушеної проблеми найближче підійшов М. Юрійчук у статті «Двотижневик «Промінь» (1904–1907 рр.) і літературний процес». Літературознавець звернув увагу на репрезентацію у виданні художніх текстів українських авторів, переклади творів зарубіжних письменників. Щодо літературознавчих матеріалів дослідник констатував наявність у «Промені» статей про Т. Шевченка, І. Нечуя-Левицького, М. Старицького, М. Драгоманова, Б. Грінченка.

Поставлено за мету здійснити аналіз літературно-критичних публікацій на сторінках журналу про Т. Шевченка, І. Нечуя-Левицького, М. Старицького, М. Драгоманова, Б. Грінченка, Г. Хоткевича та визначити їхню роль в утвердженні духовної єдності українців та цілісності літературного процесу на розмежованих кордонами українських землях останніх десятиліть XIX – початку XX ст.

У результаті дослідження встановлено, що автор статті «Михайло Старицький» – Василь Сімович.

З'ясовано, що опубліковані статті у «Промені» про визначних діячів української літератури з Наддніпрянщини мали значний пізнавальний і виховний характер, утверджували духовну єдність буковинців та галичан з наддніпрянцями.

Виокремлено, що слово Т. Шевченка мало особливий вплив на Ю. Федьковича та С. Воробкевича; драматургічна та театральна діяльність М. Старицького дала поштовх для розвитку театрального мистецтва в Буковині; Б. Грінченко безпосередньо вплинув на національні почуття буковинців через серію опублікованих матеріалів на сторінках чернівецької «Буковини» в 1892–1893 рр.; Г. Хоткевич став засновником українського Гуцульського театру, а як музикант-бандурист виражав патріотичні та мистецькі почуття української публіки в Галичині та Буковині.

Отож, публікації літературознавчих матеріалів про українських письменників з-над Дніпра духовно єднали українців та готували основу майбутнього об'єднання в єдиній соборній Україні.

Ключові слова: *«Промінь», галичани, буковинці, єдність, літературознавство, літературний процес.*

Oleksandr POPOVYCH,
orcid.org/0000-0001-5526-081X
Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Ukrainian Literature
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University
(Chernivtsi, Ukraine) o.popovych@chnu.edu.ua

Yuliya POPOVYCH,
orcid.org/0000-0002-4390-0856
Candidate of Sciences in Social Communications, Assistant Professor,
Assistant Professor at the Department of Journalism
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University
(Chernivtsi, Ukraine) y.popovych@chnu.edu.ua

SPIRITUAL UNITY OF UKRAINIANS THROUGH THE PRISM OF LITERARY MATERIALS ON THE PAGES OF THE MAGAZINE "PROMIN" (1904-1907)

The article discusses literary materials in the columns of the Bukovina-Halych teachers' magazine "Promin" (1904–1907), which highlights the pages of life, creativity, public activity, and honoring the memory of prominent Ukrainian personalities of the 19th and early 20th centuries – T. Shevchenko, M. Starytskyi, I. Nechui-Levytskyi, B. Hrinchenko, M. Drahomanov, and H. Khotkevych. While there is some information about the magazine in the scientific and reference literature from the point of view of journalism (publications by V. Ignatienko; D. Kvitkovskyi, T. Bryndzan, A. Zhukovskyi; M. Romaniuk, and M. Halushko), there are no thorough studies of the content of the magazine from the point of view of literary studies.

It was found that M. Yuriychuk came closest to covering the problem raised in his article "The Biweekly "Promin" (1904–1907) and the Literary Process". The literary critic drew attention to the representation in the publication of literary texts by Ukrainian authors, translations of works by foreign writers. Regarding literary materials, the researcher noted the presence in "Promin" of articles about T. Shevchenko, I. Nechui-Levytskyi, M. Starytskyi, M. Drahomanov, B. Hrinchenko.

The aim was to analyze literary-critical publications on the pages of the journal about T. Shevchenko, I. Nechui-Levytskyi, M. Starytskyi, M. Drahomanov, B. Hrinchenko, H. Khotkevych and to determine their role in establishing the spiritual unity of Ukrainians and the integrity of the literary process in the border-delimited Ukrainian lands of the last decades of the 19th and early 20th centuries.

As a result of the study, it was established that the author of the article "Mykhailo Starytskyi" is Vasyl Simovych.

It was found that the articles published in "Promin" about prominent figures of Ukrainian literature from the Dnipro region had a significant cognitive and educational character, affirming the spiritual unity of Bukovyna and Galicians with the Dnipro region.

It is emphasized that the words of T. Shevchenko had a special influence on Y. Fedkovych and S. Vorobkevych; the dramaturgical and theatrical activities of M. Starytskyi gave impetus to the development of theatrical art in Bukovyna; B. Hrinchenko directly influenced the national feelings of Bukovynians through a series of published materials on the pages of the Chernivtsi "Bukovyna" in 1892–1893; H. Khotkevych became the founder of the Ukrainian Hutsul Theater, and as a bandur musician he expressed the patriotic and artistic feelings of the Ukrainian public in Galicia and Bukovyna.

Thus, the publications of literary materials about Ukrainian writers from beyond the Dnipro spiritually united Ukrainians and prepared the basis for future unification in a united Ukraine.

Key words: *"Promin", Galicians, Bukovynians, unity, literary studies, literary process.*

Постановка проблеми. Споконвічно українці, розділені кордонами російської та Австро-Угорської імперій, мріяли жити в єдиній соборній Українській державі. Шлях до втілення мрії в реальність був складним і тривалим. В останні два десятиліття XIX – на початку XX століття у досягненні омріяної мети вагому роль відіграли українські періодичні видання Буковини та Галичини. Водночас із розподілом за партійною приналежністю у цей час розпочинають життя перші фахові буковинські видання для вчителів – журнал «Промінь» (1904–1907) та газета «Каменярі» (1909–1914, 1921–1922). «Промінь» – суспільно-науковий та літературно-художній двотижневик українського вчительства Буковини і Галичини, що почав виходити 1 січня 1904 р. у містечку Вашківці (нині Вижницького району Чернівецької області). До редакційного комітету входили відомі педагоги і письменники – І. Бажанський, І. Карбулицький, К. Малицька, І. Синюк, С. Канюк, Є. Ярошинська, І. Герасимович, а також у журналі співпрацювали О. Маковей, Н. Кобринська, Д. Макогон та ін.

Журнал «Промінь» ставив за мету допомагати українському вчительству, об'єднати його духовно без огляду на кордони. У першому числі журналу зазначалося: «… Народні учителі є головно тими робітниками, на котрих само вже званє вкладає обовязок кувати для поступу широку дорогу […] свому народови, красшу, сьвітлійшу будучність» (Промінь. 1904. Ч. 1: 1). З цією метою видання вміщувало на своїх сторінках статті на освітньо-педагогічні теми, відстоювало прагнення українців навчатися в школі рідною мовою, захищало соціальні права вчителів. Вагому частину публікацій «Променя» становили художні твори, літературно-критичні матеріали про українських

письменників західної частини України, Наддніпрянщини та закордоння.

Редакція журналу постійно скеровувала читацьку авдиторію на Велику Україну, розглядаючи літературний процес як єдиний і нероздільний. Тому читачі мали можливість знайомитися із життям, громадською та творчою діяльністю українських письменників і культурних діячів: Т. Шевченка, М. Старицького, І. Нечуя-Левицького, Б. Грінченка, М. Драгоманова, Г. Хоткевича, М. Лисенка, В. Антоновича та ін. Ми за об'єкт дослідження обрали опубліковані у «Промені» історико-літературні та літературно-критичні матеріали, в яких іде мова про згадані імена українських письменників та про їхню роль у єднанні літературного процесу, впливу на національну свідомість буковинців та галичан, творчість письменників-буковинців.

Аналіз досліджень. Коротку інформацію про учительський журнал «Промінь» (роки та місце виходу у світ, склад редакційного комітету) знаходимо насамперед в бібліографічному виданні В. Ігнатієнка (Ігнатієнко, 1930: 131). Дещо ширше про вихід журналу повідомляли автори монографії «Буковина. Її минуле і сучасне» (Квітковський, Бриндзан, Жуковський, 1956: 632). Вони лише побіжно згадали, що у «Промені» з'являлися статті на учительські теми, літературні твори, а також відзначили «досить вдалі статті: «Темні сторони із народнього шкільництва в Галичині (чч. 11–19)», літературні характеристики Ів. Нечуя-Левицького, М. Старицького, Мих. Павлика» (Квітковський, Бриндзан, Жуковський, 1956: 632). Сучасні пресознавці М. Романюк та М. Галушко в історико-бібліографічному дослідженні «Українські часописи Північної Буковини (1870–1940 рр.)» (Романюк, Галушко, 1999: 69–71) належно охарактеризували «Промінь» з погляду журналістики, а щодо літературного життя, то лише згадали, що на його шпальтах під рубрикою «Наш альбом» друкувалися поезії І. Франка, Я. Весоловського, І. Діброви, М. Дашкевича, Д. Макогона, С. Яричевського. А під рубрикою «Малий фейлетон» редакція розміщувала сатиричні нариси, фейлетони О. Маковея, Л. Ткачука, І. Діброви, Н. Кобринської. На нашу думку, найближче підійшов до висвітлення порушеної проблеми літературознавець Микола Юрійчук у статті «Двотижневик «Промінь» (1904–1907 рр.) і літературний процес» (Юрійчук, 2000: 116–128). Автор основну увагу сфокусував на репрезентації у двотижневику поезії, прози українських авторів та перекладів українською мовою творів зарубіжних письменників. Щодо літературно-критичних матеріалів М. Юрійчук констатує: «Промінь» досить широко знайомив читачів з життям і діяльністю східноукраїнських громадсько-культурних діячів, письменників, підкреслюючи їх значення для розвитку культури на західноукраїнських землях. Тут є статті про Т. Шевченка, І. Нечуя-Левицького, М. Старицького, М. Драгоманова, Б. Грінченка та ін.» (Юрійчук, 2000: 126). Проте, автор не розкриває змісту публікацій про згадані імена наддніпрянських майстрів пера та їхньої ролі у суспільно-культурному житті Буковини.

Мета статті – здійснити аналіз літературно-критичних публікацій на сторінках учительського журналу «Промінь» за 1904–1907 рр. про Т. Шевченка, І. Нечуя-Левицького, М. Старицького, М. Драгоманова, Б. Грінченка, Г. Хоткевича та визначити їхню роль в утвердженні духовної єдності українців та цілісності літературного процесу на розмежованих кордонами українських землях кінця XIX – початку XX ст.

Виклад основного матеріалу. Наприкінці XIX – на початку XX століття, мабуть, не було жодного українського періодичного видання, яке б не зверталося до публікацій на своїх шпальтах матеріалів, присвячених генійові української нації – Т. Г. Шевченкові. Не випадково «Тарас Шевченко, цей безсмертний володар українських душ, зайняв друге місце після Бога в серцях і душах буковинських українців» (Квітковський, Бриндзан, Жуковський, 1956: 485). Буковинський «Промінь» не був винятком, надаючи місце літературно-критичним матеріалам, що стосувалися українських письменників і насамперед нашого Кобзаря. Важливу роль у зміцненні культурно-літературних зв'язків Буковини з Наддніпрянщиною відводимо О. Маковеєві – авторові розвідки «В роковини смерти Т. Шевченка» (Маковей, 1907. Ч. 4: 50–53). Ширшу інформацію про цю працю викладено у нашій статті «Осип Маковей – дослідник та популяризатор життя і творчості Т.Г. Шевченка» (Попович, 2013: 71–77). Принагідно нагадаємо, що у статті О. Маковей на основі усних та знайдених документальних свідчень відтворив історію першого вшанування пам'яті Т. Шевченка у Чернівцях 1864 року студентською молоддю. О. Маковей наводить цитату з віднайденого листа чернівецького богослова Касияна Стратулата від 5 березня 1864 р. до С. Воробкевича (на той час священника у румунському селищі Руська Молдовиця): «В суботу минулого тижня, тобто 29 лютого руського, празнували торжественно річницю смерті Тараса Шевченка, славного руського стихотворця, котрий був нашого віросповідання, в церкві Параскеви, де русини – як православні, так і уніяти із YII і

YIII [класів] гімназій із семінаристами русинами були присутніми; була перший раз служба, а по службі правився парастас за небіжчика від отця Мартиновича, катехита при реальній школі, було дуже красно» (Маковей, 1907. Ч. 4: 50).

У другій частині статті О. Маковей звернувся до питання «Буковинські поети і Т. Шевченко». Автор спробував розкрити вплив слова Кобзаря на творчий дух перших буковинських письменників – Ю. Федьковича та С. Воробкевича.

Публікація статті О. Маковея мала важливе історико-літературне значення у час національного піднесення в Буковині і Галичині. Вона по-праву зайняла своє належне місце в історії українського шевченкознавства.

У десятому числі «Променя» (1904. 15 травня) редакція журналу помістила обширну редакційну статтю «Михайло Старицький», присвячену пам'яті «батька українського театру», який відійшов у засвіти 14 квітня того ж року. Це був час, коли українство на межі XIX і XX ст. зазнало вагомих втрат – помер О. Кониський (1900), не стало П. Грабовського (1902), із світом розпрощався К. Устиянович (1903). Публікація статті – це вираз вдячності великому трудівникові за його працю для України. Хоч стаття вважається редакційною і не містить підпису автора, припускаємо, що її автором є випускник філософського факультету Чернівецького університету, у майбутньому відомий вчений-філолог – Василь Сімович. Це доводить стиль викладу матеріалу, який засвідчує дуже добрі знання автором життя і творчості М. Старицького. На користь авторства В. Сімовича свідчить його стаття «Тридцять років від відкриття пам'ятника Іванові Котляревському в Полтаві (1903–1933)». В. Сімович та чернівецький історик М. Кордуба наприкінці літа 1903 року побували, як посланці від Буковини, на відкритті пам'ятника І. Котляревському в Полтаві. У згаданій статті В. Сімович наголошує на декламаторських здібностях М. Старицького, «якого досі в нас ніхто не перевершив» (Сімович, 2005. Т. 2: 463). Актор і драматург на святі з нагоди відкриття пам'ятника зачинателеві нового українського письменства декламував із його «Енеїди» уривки та свій вірш «Гей ти, ниво». Ця ж думка наведена і в редакційній статті «Променя», а саме: «Він [М. Старицький – П.О.] був знаменитим декламатором… Головно, чудово декламував він свої вірші. Пригадую собі, як на полтавському святі після його декламації : «Гей, ти, ниво» на очах всіх присутніх заблисли слези… та не безсиля, а слези бадьорости, надії… і всі тряслися від зворушеня і ніхто не відважився перший вимовити слова…» (Промінь, 1904. Ч. 10: 67).

Стаття «Михайло Старицький» в цілому знайомила читачів, а переважно це були вчителі, з біографічними фактами та важливими напрямками творчості визначного майстра пера і сцени. Таким чином, автор хотів переконати читацьку авдиторію Буковини та Галичини у важливості внеску М. Старицького в українську літературу і театральне життя. Із статті стає зрозумілим, що він разом із своїми побратимами М. Кропивницьким та М. Садовським у 70-х роках XIX ст. створили в Києві професійну театральну трупу, з якою об'їздили чимало міст царської росії і принесли славу українському театрові. А М. Кропивницький у 1875 році брав участь у роботі театру «Руської бесіди» у Львові. Є свідчення, що тоді ж трупа успішно виступала з гастролями на Буковині, де українське театральне життя лише зароджувалося.

Щодо творчості М. Старицького, то В. Сімович характеризує її у таких вимірах, як поезія, переклади, проза та драматична діяльність. У поезії М. Старицький виступав більше як поет-лірик, поет-громадянин, який наважився дебютувати з віршами в 70-х роках, «коли російське правительство засилало на каторгу або й на смерть кождого, хто відважився яким хоч би найневиннішим словом дати вираз свому почуттю» (Промінь, 1904. Ч. 10: 65). Тому й не дивно, що поезія М. Старицького у той час «дихала великим песимізмом», ніде «не видко просьвітку, нема чим дихати, душно і темно всюди» (Промінь, 1904. Ч. 10: 65), хоча й відчувається «бажання свободи, любови, правди для цілого людства». При цьому автор публікації пропонує звернути увагу ще й на мистецьку форму віршів, то й «відразу зрозуміємо вагу його, як поета».

В. Сімович вдало характеризує пошевченківську епоху в українській поезії, власне, з тієї позиції, яку відстоював І. Франко у статті «Михайло П. Старицький» (1902). Зокрема, коли «могутній чар Тарасової музи» не позволяв «нашим поетам 60-х років вдарити в струни на свій лад – вони сміло, хоч, може, й несьвідомо пересьпівували Шевченкові пісні, наслідуючи його поетичну форму і поетичні фрази» (Промінь, 1904. Ч. 10: 65). Відомо, що навіть П. Куліш не зумів «вирватися» з-під впливу Т. Шевченка. У статті читаємо: «Старицький перший вирвався відразу з того зачарованого колеса […] – він справді чи не одинокий оригінальний поет 60-х років на Україні» (Промінь, 1904. Ч. 10: 65–66). І. Франко у згаданій праці відзначав, що в оригінальних поезіях М. Старицького, надрукованих 1868 р. у львівській «Правді», «бачимо перші признаки виходу української пое-

зії з доби епігонства, з наслідування Шевченкової манери» (Франко, 1982. Т. 33: 238).

У статті зазначено, що, «на жаль, тодішня суспільність, яка перебувала під враженням Шевченкової поезії, не дуже звертала увагу на повні сили і бадьорости вірші Старицького» (Промінь, 1904. Ч. 10: 66), тому то й не знала його як поета. На західноукраїнських землях були й інші причини: 1) думка професора О. Огоновського про те, що поет «кує слова і що о добі його лише драми»; 2) два зшитки київського видання віршів поета 1882/83 років стали бібліографічною рідкістю. Автор висновковує, що «руська суспільність донедавна не розуміла» головних мотивів патріотичних поезій М. Старицького, в яких звучав заклик до праці заради будучності; присутнє звернення до молоді із закликом любити «свою окрадену родину», за яку варто й «душу положити»; пробивалася лірична сповідь із любові до того люду, «що вже забув і поважать себе, потративши свої колишні сили»; чутно «наклики», щоб не падати духом, бо «хоч арканом затягнено шиї, хоч рветься вже терпець – але є ще надія» (Промінь, 1904. Ч. 10: 66).

Після аналізу поезії В. Сімович надто лаконічно висловився про віршовані переклади М. Старицького з інших мов, які в нього «визначаються вірністю і незвичайно гарною мовою», кращими з них визнає сербські народні пісні і думи. Переклад «Гамлета» Шекспіра «читався залюбки» доти, доки не з'явився переклад цього твору П. Куліша. Високої думки автор про віршовані переклади М. Старицького з Г. Гейне, А. Міцкевича, М. Сирокомлі – «всі вони визначаються гарною формою» (Промінь, 1904. Ч. 10: 66), а з прозових – казки Г. К. Андерсена.

З оригінальних прозових творів згадуються лише дві історичні повісті – «Облога Буші» і «Перед бурею», без будь-яких оціночних суджень. Зате автор справедливо визнає, на нашу думку, найбільші заслуги М. Старицького в його драматургічній діяльності. На розвиток українського театру він пожертвував ціле своє майно, що спродав на Полтавщині. Цікаві факти подано у статті про труднощі, в яких довелося письменникові розвивати українське театральне життя. Він водночас був режисером і автором творів для сцени, яких не вистачало. За це на нього часто падали докори, а навіть й закиди «крадежи сюжетів». З цієї причини був мировий суд між М. Старицьким і Б. Грінченком, а також відомий процес із київським журналістом І. Александровським. І в першому і в другому випадках драматург вийшов переможцем.

Суспільно-політичні обставини в царській росії, заборона виставляти на сцені українські твори «немов приневолювали Старицького творити все нові твори та перероблювати давні задля сцени» (Промінь, 1904. Ч. 10: 66), адже театр був єдиним публічним місцем, звідки могло ще хоч якось лунати рідне слово. Та М. Старицький разом із своєю трупою поборов усі перепони: «Він поставив український театр в росії на таку вижину, довів його до такого розвою – що ми тут у Австрії, і то здається ще довго, можемо мріти тільки про такий стан нашого театру» (Промінь, 1904. Ч. 10: 66).

Український театр під орудою М. Старицького відіграв важливу роль постановкою соціально-побутових п'єс у привернення глядачів до театру, але національно-політична свідомість українців зростала і необхідно було змінювати репертуар. М. Старицький добре це розумів і в останній період творчості кинув писати побутові драми та звернувся до «класично-історичної» тематики. Останні його твори «Богдан Хмельницький», «Оборона Буші», «Остання ніч», «Маруся Богуславка» несли в собі риси чогось нового, чогось свіжого, що викликало велику симпатію читацької авдиторії, у тому числі і буковинсько-галицької.

Насамкінець автор статті висловив побажання якнайскоріше видати ліричні твори М. Старицького, адже в них «стільки енергії, стільки огню, стільки запалу, стільки любови до життя!» (Промінь, 1904. Ч. 10: 67).

Редакція «Променя» високо оцінила діяльність іншого українського класика другої половини XIX – початку XX ст. – Івана Нечуя-Левицького, якого І. Франко охрестив «великим артистом зору, колосальним, всеобіймаючим оком України» (Франко, 1982. Т. 35: 370–376). Педагогічний часопис вмістив дві статті, що присвячені письменникові – студія В. Сімовича «Іван Нечуй-Левицький. (З приводу 35-літнього ювілею його письменської діяльності)» та стаття-спогад Н. Кобринської «У Нечуя». Про ці матеріали ми вели детальну мову на міжнародній науковій конференції «Innovations in philologi : whims or the need of the hour. December 6–7, 2023» (Попович О., Попович Ю., 2023: 75–79).

Визначний український письменник і філолог – Борис Грінченко – входив в український культурний простір тоді, коли після горезвісного царськогоу указу 1876 року українське слово залишалося закутим у кайдани. Як відзначав В. Сімович, «темна атмосфера російського царства … навівала сумом та душила гробом. Вона й дала […] нам Старицького і Грінченка» (Сімович, 2005.

Т. 2: 229). Долі обох літераторів у чомусь схожі, а в чомусь різняться. Обидва відчували російський гніт. Але коли у Старицького «та неволя описана кров'ю серця […] інтелігента», то Грінченко, який «пройшов важку школу українського діяча, […] відчув на власній шкурі той гніт», він дивився «на ту неволю очима дитини гнобленого народа, дитини України (Сімович, 2005. Т. 2: 229).

Буковинці відчули громадянську позицію, силу слова Б. Грінченка, коли в 1892–1893 роках чернівецька «Буковина» видрукувала 18 його статей під єдиною назвою «Листи з України Наддніпрянської». З того часу твори письменника, інформаційні замітки про вихід у світ його нових книг почали з'являтися на шпальтах буковинських видань. За різнобічною діяльністю письменника і талановитого педагога стежив і вашківський учительський «Промінь». 15 січня 1907 р. (Ч. 2) часопис видрукував статтю без вказівки на автора – «Борис Дмитрович Грінченко. (З приводу ювилею 25-літної діяльности)». Стаття має загальний оглядовий характер. На самому початку подана характеристика епохи 70–90-х років XIX ст., коли 25-мільйонному українському народові не дозволено було промовляти своїм рідним словом. Саме на ці роки припадає найінтенсивніша діяльність Б. Грінченка. Доречним у статті є нагадування про його десятирічну вчительську працю. Практичний досвід народного вчителя підказав, що народну мову в українському шкільництві необхідно боронити і утверджувати. У цей час з-під пера педагога вийшли праці, які мали важливе публіцистичне значення, педагогічну та дидактичну вартість: «Яка тепер народна школа в Україні», «Якої нам школи треба», «На безпросвітнім путі…». Він створив кілька підручників для школи, серед яких «Граматика» – «найбільш методична і взагалі найбільша із усіх […] вийшовших граматик на російській Україні» (Промінь, 1907. Ч. 2: 29).

Крім педагогічних заслуг, у статті звернуто увагу на заслуги Б. Грінченка на полі народної словесності і мови, зокрема ведеться мова про видання чотирьох томів етнографічних матеріалів, бібліографічного покажчика «Литература украінскаго фольклора» та згадано публікації низки статей про українських письменників і українську літературу в «Київській старовині», «Літературно-науковому віснику» та в інших виданнях. Звичайно ж, найбільшою заслугою, як зазначено в статті, є «Український словар», що упорядкував Б. Грінченко, на той час він готувався до друку в чотирьох томах. «Ця така капітальна праця, що вона одна могла б забезпечити за Грінченком невмируще ім'я в історії української культури» (Промінь, 1907. Ч. 2: 29), – справедливо зазначено у публікації.

Щодо художньої творчості, то у статті надто коротко окреслено її характерні риси. Про поезію мовиться переважно як таку, що пронизана громадянськими мотивами, хоч між ними подибуємо і «гарні ліричні, і добірні описи природи, і влучні переводи чужих авторів» (Промінь, 1907. Ч. 2: 29).

Серед прозового доробку кращими визнаються повісті й оповідання, в яких змальовано різні верстви української суспільності – «Сонячний промінь», «На розпутті», «Без хліба», «Палії», «Під тихими вербами», «Серед темної ночі».

Із восьми написаних драматичних творів, які збагатили репертуар українського театру, названо лише три – «Нахмарило», «На громадській роботі», «Ясні зорі».

Невідомий автор влучно помітив, що крізь твори Б. Грінченка пробивається «національна свідомість, глибокий і правдивий патріотизм, у котрім не слідно найменшого шовінізму, ніякої нетерпимості до другої нації» (Промінь, 1907. Ч. 2: 29). Письменник переконаний, що лиш тоді «може нарід як слід розвиватися, коли той розвиток відбуватися ме на своєріднім грунті…» (Промінь, 1907. Ч. 2: 29). Як народний вчитель, він зрозумів і практично переконався, «що лиш через школу і просвіту може наступити піддвигненє нашого народу, але – через школу рідну, українську» (Промінь, 1907. Ч. 2: 29).

Відзначаючи роль Б. Грінченка у культурно-духовному житті українців на всіх землях, у статті відведено йому почесне місце в історії громадського життя поруч з І. Франком, М. Грушевським та М. Драгомановим. Зі статті читачі «Променя» мали можливість дізнатися про утворення при київській «Просвіті» фонду імені Б.Д. Грінченка з метою видавати книги для народу, а також у журналістській публікації подана інформація про святковий вечір з нагоди відзначення ювілею літературної діяльності, який мав відбутися у січні 1907 року. З приводу святкувань 25-х роковин літературної діяльності письменника чернівецька «Буковина» повідомляла у рубриці «Із штуки і літератури». Зокрема, у короткій інформаційній замітці йдеться про те, що 2 січня у київській «Просвіті» відбувся музично-вокальний і літературний вечір, на якому виконувалися пісні на слова ювіляра та декламувалися його вірші. З рефератом про письменницьку та культурно-просвітню діяльність Б. Грінченка виступив Д. Дорошенко (Буковина, 1907. Ч. 2, 3: 5).

На завершення короткого огляду творчої діяльності Б. Грінченка редакційний комітет видання побажав ювілярові «кріпкого здоров'я трудитися для добра свого народу, і на славу рідного, поневоленого краю – Руси України» (Промінь, 1907. Ч. 2: 30). Після опублікування статті «Борис Дмитрович Грінченко» ім'я письменника-патріота не сходило зі шпальт українських видань Буковини. Про вплив авторитетного письменника, редактора і видавця на літературний процес Західної України знаходимо чимало цікавих фактів у його листуванні з О. Маковеєм.

Визначний український письменник, громадсько-політичний і театральний діяч, музикант-бандурист Гнат Хоткевич, втікаючи від переслідувань царської влади, в 1906 році переїхав до Галичини, спочатку оселився у Львові, а згодом у Криворівні. В Галичині митець розгорнув свою активну різнобічну творчу діяльність як засновник Гуцульського театру, для якого написав п'єси «Довбуш», «Гуцульський рік» та ін. Друге захоплення Г. Хоткевича – музика. Він володів прекрасним баритоном та професійно грав на бандурі. Як бандурист-соліст об'їздив міста і села Галичини та Буковини. Так 1 вересня 1906 р. відбувся його концерт у буковинському містечку Вашківці над Черемошем. Про цю визначну в мистецькому житті Буковини подію розповіла у «Промені» (Ч. 19, с. 154–155) письменниця, член редакційного комітету журналу Наталія Кобринська у невеличкій статті «Український бандурист». Авторка відзначає небуденний талант Г. Хоткевича, якого «природа відвінувала незвичайною широтою голосу, великим багатством субтельних нюансів» (Кобринська, 1906. Ч. 19: 154), то передусім «чоловік великої любови до нашої, питомої, народної штуки і дуже тонкого артистичного смаку» (Кобринська, 1906. Ч. 19: 154). Г. Хоткевич у мистецтві в цілому був як теоретиком, так і практиком, що довела його гра на бандурі. Він умів видобувати з неї такі м'які, лагідні, милозвучні тони, що свідчить про його «високу артистичну вдачу». Н. Кобринська, тонко сприймаючи мистецтво гостя з-над Дніпра, розмірковує, що митець буде сильнішим, потужнішим тоді, коли «стоятиме в душевній злуці з своїм окруженєм», бо тоді всі його «зворушеня уділятися будуть і єго окруженю» (Кобринська, 1906. Ч. 19: 155). Авторка допису не рекомендує йти на виступ Г. Хоткевича тим, для кого поезія, як і музика, «минувшість і будучність нашого народа – пуста пространь», бо того не зворушить уже «артистичний смак українського бандуриста».

У заключній тезі статті Н. Кобринська з певністю заявляє, що виступи Г. Хоткевича є вираженням патріотичних, а також мистецьких почуттів української публіки і в Галичині і в Буковині.

У 12 і 13 числі «Променя» в 1905 р. Михайло Лозинський – публіцист, політик і правник, представив читачам Михайла Драгоманова. В однойменній статті автор поставив за мету донести читачам витоки суспільно-політичного світогляду цього відомого історика і публіциста, який мав свої погляди на розвиток України, але в умовах царизму бачив, що не зможе прислужитися рідній землі і з тієї причини на початку 70-х років XIX ст. виїхав до Європи. У Женеві в 1878 р. видав першу книжку «Громади», в якій виклав свої погляди з національного питання. За своїми переконаннями М. Драгоманов, як наголошує М. Лозинський, був соціалістом-федералістом, «ідеалом суспільної організації уважав свобідну федерацію одиниць в групи, груп у більші групи…» (Промінь, 1905. Ч. 12 і 13: 142). Незважаючи ні на що, М. Драгоманов боровся тільки за одно – «аби українському народови признано право рішати самому про себе, бути свобідним членом свобідної сім'ї народів» (Промінь, 1905. Ч. 12 і 13: 142).

М. Драгоманов знайшов у 70-х роках своїх прихильників серед галицької молоді в особі М. Павлика, І. Франка і С. Подолинського. Таким чином, через молодих однодумців він трансформував свої ідеї на українські землі. У цілому роль М. Драгоманова у суспільному і культурному житті українців Західної України незаперечна. Відомий факт про його відвідини буковинця Ю. Федьковича в Сторонці-Путилові в 1875 році і, як наслідок, наступного 1876 року М. Драгоманов видав у Києві збірку оповідань письменника. За словами М. Лозинського, заслуга історика, публіциста, редактора і видавця полягає в тому, що «він прорубав їм [галичанам і буковинцям] вікно в Європу» (Промінь, 1905. Ч. 12 і 13: 142).

Стаття написана в десятиліття від дня смерті визначного політичного і культурного діяча. Як вважає автор, найліпшим пошануванням його пам'яті буде заклик читати твори Драгоманова, щоб знати і розуміти їх.

Висновки. Публікації у буковинсько-галицькому вчительському журналі «Промінь» про визначних українських діячів літератури мали значний пізнавальний і виховний характер. Вони відіграли вагому роль в утвердженні духовної єдності мешканців західноукраїнських земель із наддніпрянцями. Творчі особистості, про яких йшла мова у публікаціях, особливо шевченків-

ські матеріали мали свого часу безпосередній вплив на літературний процес Буковини, безпосередньо на творчість письменників-буковинців, особливо на Ю. Федьковича та С. Воробкевича. У цілому публікації такого штибу не тільки єднали духовно українців, але й готували грунт для майбутнього їхнього об'єднання в єдиній соборній Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Борис Дмитрович Грінченко. (З приводу ювилею єго 25-літної діяльности). *Промінь.* 1907. Ч. 2. С. 29–30.
2. (В.). Іван Нечуй-Левицький.(З приводу 35-літнього ювилею його письменської діяльности). *Промінь*. 1904. Ч. 24. С. 173–175.
3. Ігнатієнко В. Бібліографія української преси. 1816-1916. *Труди Інституту книгознавства*. Харків – Київ : Державне видавництво України, 1930. 288 с.
4. Квітковський Д., Бриндзан Т., Жуковський А. Буковина. Її минуле і сучасне : монографія. Париж – Філядельфія – Дітройт : Зелена Буковина, 1956. 968 с.
5. Кобринська Наталія з Озаркевичів. Український бандурист. *Промінь* 1906. Ч. 19. С. 154–155.
6. Комітет видавничий. Від видавництва. *Промінь*. 1904. Ч. 1. С. 1–2.
7. Лозинський М. Михайло Драгоманов. *Промінь*. 1905. Ч. 12 і 13. С. 141–143.
8. Маковей О. В роковини смерти Т. Шевченка. *Промінь*. 1907. Ч. 4. С. 50–53.
9. Михайло Старицький. *Промінь.* 1904. Ч. 10. С. 65–67.
10. Обхід 25-х роковин літер. діяльности Бориса Грінченка. *Буковина.* 1907. Ч. 2, 3. 7 (20) січня. С. 5.
11. Попович О. Осип Маковей – дослідник та популяризатор життя і творчості Т. Г. Шевченка. *Науковий вісник Чернівецького національного університету. Слов'янська філологія.* 2013. Вип. 697–699. С. 71–77.
12. Попович О., Попович Ю. І. Нечуй-Левицький на сторінках учительського двотижневика «Промінь» (1904–1907). *Innovations in philologi : whims or the need of the hour. December 6–7, 2023.* Izdevnieciba: Baltija publishing, 2023. S. 75–79.
13. Романюк М., Галушко М. Українські часописи Північної Буковини (1870–1940 рр.). Історико-бібліографічне дослідження. Львів, 1999. С. 69–71.
14. Сімович В. Тридцять років від відкриття пам'ятника Іванові Котляревському в Полтаві (1903–1933). *Сімович В. Праці в двох томах. Т. 2. Літературознавство. Культура.* Чернівці : Книги – ХХІ, 2005. С. 462–467.
15. Франко І. Михайло П. Старицький. *Франко І. Зібр. тв. у 50-ти т.* Київ : Наукова думка, 1982. Т. 33. С. 230–277.
16. Франко І. Ювілей Івана Левицького (Нечуя). *Франко І. Зібр. тв.: у 50-ти* т. Київ : Наукова думка, 1982. Т. 35. С. 370–376.
17. Юрійчук М. Двотижневик «Промінь» (1904-1907 рр.) і літературний процес. Щасливий у праці. *Збірник праць і матеріалів на пошану Федора Погребенника.* Київ : Криниця, 2000. С. 116–128.

REFERENCES

1. Borys Dmytrovych Hrinchenko. (Z pryvodu yuvyleiu yeho 25-litnoi diialnosty). (1907). [Borys Dmytrovych Hrinchenko. (On the occasion of the anniversary of his 25th year of activity)] *Promin,* 2. 29–30. [in Ukrainian].
2. (V.). Ivan Nechui-Levytskyi. (Z pryvodu 35-litnoho yuvyleiu yoho pysmenskoi diialnosty). (1904). [(V.). Ivan Nechui-Levytskyi. (On the occasion of the 35th anniversary of his writing activity)] *Promin,* 24. 173–175. [in Ukrainian].
3. Ihnatiienko V. (1930) Bibliohrafiia ukrainskoi presy. 1816–1916. *Trudy Instytutu knyhoznavstva.* Kharkiv – Kyiv : Derzhavne vydavnytstvo Ukrainy. 288. [in Ukrainian].
4. Kvitkovskyi D., Bryndzan T., Zhukovskyi A. (1956) Bukovyna. Yii mynule i suchasne : monohrafiia. [Bukovyna. Its past and present : monograph] Paris – Philadelphia – Detroit : Green Bukovina. 968. [in Ukrainian].
5. Kobrynska Nataliia z Ozarkevychiv. Ukrainskyi banduryst. (1906). [Kobrynska Natalia from Ozarkevich. Ukrainian bandurist] *Promin*, 19. 154–155. [in Ukrainian].
6. Komitet vydavnychyi. Vid vydavnytstva. (1904). [Publishing Committee. From the publishing house] *Promin,* 1. 1–2. [in Ukrainian].
7. Lozynskyi M. (1905) Mykhailo Drahomanov. [Mykhailo Drahomanov] *Promin,* 12 and 13. 141–143. [in Ukrainian].
8. Makovei O. (1907) V rokovyny smerty T. Shevchenka. [On the anniversary of the death of T. Shevchenko] *Promin,* 4. 50–53. [in Ukrainian].
9. Mykhailo Starytskyi. (1904). *Promin,* 10. 65–67. [in Ukrainian].
10. Obkhid 25-kh rokovyn liter. diialnosty Borysa Hrinchenka. (1907). [Commemoration of the 25th anniversary of the literary activity of Borys Hrinchenko] *Bukovyna*, 2, 3. 7 (20) January. 5. [in Ukrainian].
11. Popovych O. (2013) Osyp Makovei – doslidnyk ta populiaryzator zhyttia i tvorchosti T. H. Shevchenka. [Osyp Makovey – a researcher and popularizer of the life and work of Taras Shevchenko] *Naukovyi visnyk Chernivetskoho natsionalnoho universytetu. Slovianska filolohiia.,* 697–699. 71–77. [in Ukrainian].
12. Popovych O., Popovych Yu. (2023) I. Nechui-Levytskyi na storinkakh uchytelskoho dvotyzhnevyka «Promin» (1904-1907). [I. Nechuy-Levytskyi on the pages of the teachers' biweekly "Promin" (1904–1907)] *Innovations in philology : whims or the need of the hour. December 6–7, 2023.* Izdevnieciba: Baltija publishing. 75–79. [in Ukrainian].
13. Romaniuk M., Halushko M. (1999) Ukrainski chasopysy Pivnichnoi Bukovyny (1870–1940 rr.). Istoryko-bibliohrafichne doslidzhennia. [Ukrainian periodicals of Northern Bukovyna (1870–1940). Historical and bibliographical research] Lviv. 69–71. [in Ukrainian].

14. Simovych V. Trydtsiat rokiv vid vidkryttia pamiatnyka Ivanovi Kotliarevskomu v Poltavi (1903–1933). (2005). [Thirty years since the opening of the monument to Ivan Kotlyarevsky in Poltava (1903–1933)] *Simovych V. Pratsi v dvokh tomakh. T 2. Literaturoznavstvo. Kultura.* Chernivtsi : Knyhy – XXI. 462–467. [in Ukrainian].

15. Yuriichuk M. (2000) Dvotyzhnevyk «Promin» (1904–1907 rr.) i literaturnyi protses. Shchaslyvyi u pratsi. [The biweekly "Promin" (1904–1907) and the literary process. Happy in work] *Zbirnyk prats i materialiv na poshanu Fedora Pohrebennyk.* Kyiv : Krynytsia. 116–128. [in Ukrainian].

16. Franko I. Mykhailo P. Starytskyi. (1982). [Franko I. Mykhailo P. Starytskyi] *Franko I. Zibr. tv. u 50-ty t.* Kyiv : Naukova dumka, 33. 230–277. [in Ukrainian].

17. Franko I. Yuvilei Ivana Levytskoho (Nechuia). (1982). [Franko I. Anniversary of Ivan Levytskiy (Nechuia)] *Franko I. Zibr. tv. : u 50-ty t.* Kyiv : Naukova dumka, 35. 370–376. [in Ukrainian].